

ПРАЦІ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ
PRACE UKRAIŃSKIEGO INSTYTUTU NAUKOWEGO
TRAVAUX DE L'INSTITUT SCIENTIFIQUE UKRAINIEN

ЕКОНОМІЧНИЙ СЕМІНАР

ПРИ

УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ ІНСТИТУТІ

Ч. 3

ПРАЦЯ СЕМІНАРУ В 1936|37 Р.

ВАРШАВА 1937 WARSZAWA

СПИСОК РЕФЕРАТИВ,

зачитаних на засіданнях Економічного Семінару
в р.р. 1930/31—1935/1936

РІК 1930/31

- Інж. Є. Гловінський: „Проблема розрахункового балансу України”, „Проблема української валюти: українські гроші випуску 1917 — 1920 рр.”.
Проф. К. Мацієвич: „Аграрна криза”.
Проф. В. Садовський: „Советський демпінг”.
Інж. О. Чубенко: „До національно-культурного стану населення України за переписом 17.XII.1926 р.”.
Інж. В. Шевченко: „Агрономічна організація в УССР”.
Інж. М. Штанько: „Проблема кавказької нафти”.
Інж. В. Яновський: „Вугільна промисловість на Україні”, „Стан радянського транспорту”.

РІК 1931/32

- Інж. Є. Гловінський: „Проблема української валюти: советські гроші і питання про інфляцію”, „Звідомлення з праць економічної підсекції II Українського Наукового Зіду в Празі 20-25/III.1932 р.”, „Новий етап у фінансовому плануванні СССР”.
Т. Малевич: „Аграрний устрій Советської Росії”.
Інж. О. Чубенко: „Стан професійної освіти на Україні”.
Інж. В. Яновський: „Технічно-робітничі кадри УССР та їх побутово-матеріальний стан”, „Тракторизація сільського господарства СССР”.

РІК 1932/33

- Інж. Є. Гловінський: „Сільсько-господарчий податок в УССР”, „Податкова реформа 1930 року в СССР”, Реферат про збірну працю Г. Добберта „Die rote Wirtschaft”.
Гл. Лазаревський: Реферат про книжку А. Янто-Полчинського „Wgłąb ZSSR”, Реферат про книжку К. Вуйцика „Blaski i nędze piatiletki”.
І. Липовецький: „Зовнішній товарообмін України в 1921—1929 роках”, „Рільничий експорт України в 1925 — 1929 роках”, „Пятилітка і зовнішня торгівля СССР в творах Кнікербокера „Der rote Handel droht” і „Der Kampf mit dem roten Handel”.
Інж. В. Яновський: „Нариси з робітничого питання в УССР”, „Електрифікація СССР”.

РІК 1933/34

- Інж. Є. Гловінський: „Соціально економічна доктрина католіцизму і большевизму (большевизм в освітленні В. Гуріяна)”, Критичний огляд видання „Rosja Sowiecka”, „Новіша література про економічне і суспільне життя в СССР”.
Інж. Д. Клекоцький: „Новіша література про економічне і суспільне життя в СССР”.
Гл. Лазаревський: Реферат про книжку Отмарса Берсона „Nowa Rosja na przełomie dwóch piatiletek”, Критичний огляд видання „Rosja Sowiecka”, „Новіша література про економічне і суспільне життя в СССР”, „Колективізація на Радянській Україні.”
І. Липовецький: „Досягнення експорту СССР в періоді першої пятилітки”, „Імпорт СССР в періоді першої пятилітки”, „Становище сільського господарства в УССР в 1933 р.”.
Проф. інж. І. Шовгенів: „Водне господарство в басейні Дніпра на Україні”.
Інж. В. Яновський: „Електрифікація УССР”.

РІК 1934/35

- Інж. Є. Гловінський: „Гроші СССР за останнього етапу Неп'у”, „Кредит СССР за останнього етапу Неп'у”.
Інж. М. Деревянко: „Про трьохчленний поділ суспільного організму Рудольфа Штайнера”.
Гл. Лазаревський: „Найновіша польська література про економічне і суспільне життя в СССР”.
І. Липовецький: „Проблема тваринництва в УССР (1928—1934)”, „Машинова метода опрацювання статистичного матеріалу”.
Ю. Черкавський: „Доктрина колективізації сільського господарства та її теоретики”.
Проф. інж. І. Шовгенів: „Катастрофальні повені й засоби боротьби з ними”.
Інж. В. Яновський: „Скотарство в СССР”, „Залізничний транспорт СССР на р. 1935”.
(продовження на ст. 3-ї окладинки)

ЕКОНОМІЧНИЙ
СЕМІНАР
при
УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ ІНСТИТУТІ
у Варшаві
ч.З.

ПРАЦЯ СЕМІНАРУ в р. 1936-37.

Варшава 1937.

В році 1936-37 відбулося 10 зборів Семінару. Іновацією цього академічного року було запрошення на виклади українських економістів з-поза Варшави (проф. В. Іванис і проф. Б. Іваницький) і урядження їх викладів для ширшої публічності. Поза тим і в цьому році Семінар продовжував вивчати економічні проблеми сучасної України. Лише реферат М. Древянка носив більш теоретичний характер; практичне його приємнення до українських умов могло би мати місце лише на терені Галичини й Волині. Однак реферат, обговорюючи підстави господарського солідаризму, дає цікаву концепцію урядження господарських відносин, яка, на довшу мету, могла би мати значення і для України.

В цьому році особливу увагу Семінар присвятив проблемі Чорного моря. П. Липовецький - зачитав два реферати: - про морську торговельну флоту УССР і про минуле і сучасне головних українських портів. В рефератах цих докладчик не тільки дав нарис сучасного стану української флоти і українських портів, а вже спробував поставити прогнозу в майбутнє, оцінюючи можливості розвитку українського мореплавства в аспекті інтересів України на північних берегах Чорного моря.

З галузі державних фінансів інж. Є. Гловінський зачитав доклад про прибутковий податок в СССР. Прибутковий податок, що за сучасної податкової системи в СССР відограє роль підрядну, - в майбутньому, як податок, що оподатковує прибутки міського населення, мусить зайняти належне місце. І під цим кутом погляду його структура має велике значення як для розвитку господарських відносин, так і для правильного функціонування державного бюджету країни.

Нарешті п. Г. Лазаревський на двох засіданнях зачитав реферат під назвою "Земельний устрій УССР та його перспективи". Реферат п. Г. Лазаревського охоплює цілість проблем, звязаних з сільським господарством в УССР. Головну увагу звертає він на питання, звязані з землеволодінням і землекористуванням, але для всебічного освітлення тих моментів докладчик приводить величезний матеріал і з ділянки продукційних відносин, і з ділянки скотарства, і з ділянки взаємовідносин між сільським господарством і державою. Використавши і опрацювавши величезний статистичний матеріал, подавши з відповідними коментарями правничу підставу земельних відносин, вигляді статутів, законів, декретів і розпоряджень, докладчик в кінці реферата подав дуже цікаву і сміливу схему розвязання аграрного питання на Україні.

Нижче подаємо список рефератів за порядком хронологічним:

- 1) 5. XI. 1936. Г. Лазаревський: "Конституція ССР і Україна" (публічний виклад).
- 2) 27. XI. 1936. І. Липовецький: "Морська торговельна флота УССР" (присутніх 11, брало участь у дискусіях 6).
- 3) 11. I. 1937. Проф. Інж. В. Іванис: "Хемізація сільського господарства ССР" (публічний виклад).
- 4) 1. II. 1937. Проф. Б. Іваницький: "Сучасний стан лісової господарки та торгу в Європейських країнах" (публічний виклад).
- 5) 12. III. 1937. І. Липовецький: "Минуле і сучасне головних українських портів" (присутніх 17, брало участь у дискусіях 6).
- 6) 2. IV. 1937. Є. Гловінський: "Прибутковий податок в ССР" (присутніх 17, брало участь у дискусіях 6).
- 7) 14. V. 1937. Г. Лазаревський: "Земельний устрій в УССР та його перспективи". Частина I (присутніх 18).

- 8) 24. У. 1937. Інж. М. Д е р е в я н к о: " Українська Солідаристична Господарська Асоціація" (присутніх 14, брало участь у дискусіях 4).
- 9) 15. VI. 1937. Г л. Л а з а р е в с ь к и й: " Земельний устрій в УССР". Частина II. (присутніх 15, брало участь у дискусіях 4).
- 10) 21. VI. 1937. Обговорення реферату Г л. Л а з а р е в с ь к о г о (присутніх 21, брало участь у дискусіях 9).

Всі реферати, за винятком докладів публічних і реферату М. Д е р е в я н к а (з технічних причин), посилалися для оцінки Керовникомі Економічного Відділу Інституту проф. В. Садовському, а в засіданні 2. IV. 37. проф. В. Садовський взяв особисту участь.

Головою Семінару є проф. інж. І. Ш о в г е н о в, Секретарем інж. Є. Г л о в і н с ь к и й.

Подаємо далі короткий зміст рефератів і загальний перебіг дискусій над ними, узгляднувчи особливо опінію проф. В. Садовського. Термінологію скрізь залишаємо авторів рефератів.

ЗАСІДАННЯ 5 ЛИСТОПАДА 1936.

Р е ф е р а т Г л . Л а з а� е в с ь к о г о "К о н с т и т у ц і я С С С Р і У країна".

Короткий зміст реферату:

З самого початку існування Советської Росії, ввесь час вона, чи то в вигляді РСФСР, чи то в вигляді СССР, не дивлячися на теоретичне визнання незалежності України й на надання їй права на самовизначення аж до відділення, прагне і до юридичного і фактичного якнайщільнішого приєднання до себе України.

6 березня року 1919 затверджена конституція УССР проголошує її, як самостійну і незалежну державу, але в травні того ж року уряд цієї УССР заявляє про федераційний зв'язок з РСФСР, а в червні РСФСР оголошує обєднання Росії, України, Білорусі, Латвії і Литви в постаті військового союзу з Росією на чолі і з обмеженням суверенності згаданих держав на користь Росії. На прикінці року 1920 складено поміж РСФСР і УССР військово-господарчий союз, що ще більше обмежував суверенність УССР.

На прикінці ~~фес~~ 1922 за ініціативою РСФСР на конференції в Москві складено договір про утворення СССР, до якого ввійшла і УССР, де-яре, як суверенна республіка. Де-факто суверенність УССР була значно обмежена.

На протязі 13 років існування першої конституції СССР з року 1923, суверенність УССР все зменшувалася, але рештки її, бодай де-яре, залишалися.

Внутрішні ферменти в СССР і міжнародне становище вимагали зміни правового становища його вигляді щільнішого цементування складових його частин, цілковитої централізації й ясного сформулювання юридичного становища голови держави; наслідком цього з'явилася, нова конституція, значно ширша ніж попередня.

Перший її розділ " Соціальний устрій " носить цілком демонстраційний і на зовні і в середині характер.

Другий розділ " Державний устрій " має характер значно реальніший, конкретніший. Говориться в ньому поперше про структуру цілого СССР і його складових частин. Подруге маніфестиється суверенність кожної з союзних республік.

Але порівнюючи різні артикули Конституції, треба прийти до висновку, що суверенність ця є цілковита фікція, що нова конституція нищить навіть останні, бодай формальні риси суверенності союзних республік..

В розділі " Найвищі органи державної влади в СССР ", в змісті цього розділу, може і криється сенс запровадження нової конституції. Він запроваджує ясно сформульований поділ компетенцій влади, ясно сформульоване становище голови держави - СССР.

Виборче право, справді, носить характер дуже демократичного, але панівна роль комуністичної партії під час виборів майже цілком нищить цю демократичність.

Виборча система крім того збудована в такий спосіб, що дає дуже велику перевагу РСФСР в вищих органах СССР; рівноправність союзних республік тим самим зведена на нівець.

Останній розділ Конституції, що говорить про права і обов'язки громадян СССР, демонстративно маніфестиє демагогічні під час загальної кризи за-

коноположення на добро громадянства в СССР, але всі ці засади, по суті, давно існували в законодавстві і в попередніх конституціях, зовсім не впливаючи на життя того громадянства.

Взагалі нова конституція, збільшуючи централізацію в СССР, збільшує державну владу в ньому, збільшуючи військову міць, зводить на нівець розуміння окремих союзних республік, яко суверенних, перетворюючи їх на звичайні адміністративні одиниці.

Обіцянки нового виборчого права, цілком ніби демократичного, може і викликали на Україні певне пожвавлення політичного життя, певні надії, але коли союзна влада це виборче право відклала на невідоме майбутнє, не побажавши скористатися з нього тепер же, ці надії уступили місце байдужості й абсентеїзму на виборах в УССР, чим народ український задемонстрував своє недовір'я і цілком несприятливе ставлення до нової конституції СССР.

—

ЗАСІДАННЯ 27 ЛИСТОНАДА 1936.

Р е ф е р а т І, Л и п о в е ць к о г о : " М о р с ь к а т о р г о -
в е л ь н а ф л ѿ т а У С С Р " .

Питання, порушенні в рефераті.

I.

- 1) Вступні уваги.

II.

- 2) Користі, які дає державам посідання власної флоти.
3) Причини повільного розвитку рос. флоти в повоєнних часах.
4) Кількісний стан флоти б. Росії (на 1. I. 1934 р.) і її характеристика.
5) Питома вага флоти Чорноморсько-Азовської морської бази в флоті був. Росії.
6) Стан Чорноморсько-Азовської флоти на 1. I. 1914 р.
7) Принадлежність Чорноморсько-Азовської флоти до портів.
8) Каботажний характер руху суден в Чорноморсько-Азовській морській базі.
9) Екіпаж Чорноморсько-Азовської флоти.
10) Принадлежність Чорноморсько-Азовської флоти до поодиноких товариств.
11) Лінії, на яких відбувався рух пароплавів в Чорноморсько-Азовській морській базі.
12) Участь чужоземної флоти з морському транспорті б. Росії (1908 р.).
13) Вплив залежності від чужоземної морської флоти на розрахунковий бланк б. Росії.

III.

- 14) Стан морської флоти УССР в повоєнному часі (1. I. 1932).
15) Причини зменшення її кількісного стану.
16) Кількісний стан морської флоти СССР в 1928, 1932-1933 р.р. і аналіз її структури.
17) Поділ флоти СССР по призначенню суден (товарові, пасажирські).
18) Морська флота УССР (стан на 1. I. 1932 р.), аналіз її структури і її питома вага в флоті СССР.
19) Залежність морської флоти УССР від флоти чужоземної.
20) Рух чужоземних суден в головних українських портах.
21) Участь флоти поодиноких держав в русі чужоземних суден в головних українських портах.
22) Рух суден СССР в українських портах.
23) Характеристика праці флоти Чорноморсько-Азовської морської бази в 1932 році (добо-судна в експлоатації, зухиття часу на виладовання і наладовання суден, % використання товаропід'ємності суден, середня технічна швидкість суден).
24) Каботажний характер флоти, в цифрах, окреслювичіх працю флоти Чорноморсько-Азовської морської бази.
25) Рух пасажирів на Чорному і Азовському морях.
26) Загальний товарообмін портів Чорноморсько-Азовської морської бази і аналіз його структури.

IV.

- 27) Флота УССР в плянах 2-ої пятилітки. Постулати до її реконструкції і до підвищення її експлоатаційної здібності.

28) Перешкоди, які зустрічає на своєму шляху реалізація цих постулатів.

Дискусії.

С. Гловінський засновує, що власне української флоти, себ-то флоти УССР, нема. Ціла флота належить Советові СОР, і видатки на флоту переводяться з загально-союзного бюджету.

В. Яновський подає інформації про асигнування на розбудову доків в Миколаїві. Наливна флота не вистарчача, бо не встигає перевозити нафту з Кавказу.

С. Гловінський, підkreślуючи роль існування власної торговельної флоти для платничого балансу країни, зазначає, що таке значення має лише суда загорянчого плавання. В цьому відношенні стан української чорноморської флоти був далекий від ідеального, а по війні змінився на гірше. Вважає, що збільшення товарообміну з закордоном, якого можна сподіватися, висуне перед чорноморською флотою такі завдання, які вона подолати не зможе.

Г. Лазаревський теж уважає, що теза докладчика, що чорноморська флота по війні роки виконує належну їй роль, не доведена. Не доведено та, що розвиток чорноморської флоти йде швидчим темпом, ніж іншої флоти ССР. На Чорному і Азовському морях дуже розвинене каботажне плавання, і це затемнє загальний образ розвитку чорноморської флоти. Докладчик нічого не згадав про колгоспні суда в Азовському морі. Закордоном набувається суда для Ленінграду і Мурманських портів. Чорноморська флота мусить обходитися власними доками. Миколаївські верфи - виключно воєнні верфи.

П. Денисенко підносить питання про Крим і кримські порти. Питання це треба обговорити, бо не можна ж не вважати Криму частиною України.

О. Лотоцький зазначає: реферат виграв би, коли було б подано рівнобіжно дані про розвиток флоти по війні по інших державах - особливо у наших сусідів на Чорному морі - Румунія, Болгарія, Турція. Автор скруплює і в висновках і в перспективах. Зазначивши на вступі ті умови, які необхідні для розвитку торговельної флоти, автор не зазначає в далішому, чи ці умови чи передумови є для України сприятливі, чи вони назавше будуть загальмовувати розвиток нашої флоти і взагалі українського мореплавання і що треба зробити, щоби несприятливі моменти усунути. Проф. Лотоцький уважає, що в рефератах треба подавати не тільки статистичний і історичний матеріал, але давати огляд перспектив, які можуть бути для даного явища. Пробує сам розглянути висунуті автором передумови і показати, які з цих передумов можуть змінитися на нашу користь. На закінчення приводить історичну справку про долю частини чорноморської флоти, яка в наслідок революції відійшла до закордонних портів і була закоплена деникінцями. Зачитує докладну записку Царгородського посла УНР (яким був в той час сам Професор Лотоцький) до Уряду в справі цієї флоти і меморіал, що був поданий тим же послом до представників Великих Держав, який узасаднював право України на цю флоту.

Опінія проф. В. Садовського.

(подається в скороченні).

Вважаю необхідним з самого початку підкреслити всю важливість і актуальність тої теми, якій присвятив референт свій доклад. Справи економіки морського транспорту і морської торгівлі належать до найбільш занедбаних в нашій економічній літературі. Між тим не може підлягати жадному сумніву, що розвиток українського народного господарства, створення з України міцної

господарчої одиниці є нерозривно звязано з повним господарським опануванням і використанням чорноморсько-азовського побережжя. Досягнення цієї останньої мети є неможливим без того, щоб морський транспорт і морська торгівля в нашій економіці знайшла значно більше місця, ніж займають вони тепер. Завданням дослідів українського економічного життя повинно було бути фіксування уваги громадянства на питання з цього обсягу. Завдання це до цього часу виконується в дуже незначній ступені. Через те я уважаю своїм обов'язком висловити задоволення, що референт в своїому докладі спиняється на одному з питань цього так важного і актуального для нас циклу.

Уважаю потрібним спинитись над одним з висновків докладчика. В рефераті висловлюється думка, що в звязку з тими територіальними змінами, які відбулися на балтийському побережжі, питома вага українських портів в порівнанні з довоєнними часами зросла. Думаю, що цей висновок підлягає певним обмеженням. Міркування, які приводить докладчик про зрост значення чорноморсько-азівських портів в звязку з одходом од СССР більшої частини балтийських портів, безумовно правильні. Проте ними справа не вичерпуються. За часів советської влади ми являємося свідками створення нових господарських осередків на Сході, свідками процесу повільного збільшення господарського питомого тягару східних районів СССР. Висновок докладчика міг би бути принятий цілком при стабільноті господарської структури СССР, при тій умові, що господарські взаємовідносини окремих районів не змінилися в порівнанні з довоєнними відносинами. Утворення нових господарських осередків в СССР ставить проблему чорноморсько-азовського транспорту і торговлі в цілком нову площину. Оскільки східні райони мають виразно континентальний характер і не можуть обслуговуватися чорноморсько-азовськими portами, в СССР в порівнанні з довоєнними часами зростає значення сухопутного транспорту, і роля чорноморсько-азовських портів щодалі буде набирати характеру районного, а не загально-свізного значення. До тих самих наслідків веде й те, що склад експортової торговлі СССР зазнав в порівнанні з довоєнними часами значних змін: зменшився питомий тягар експорту хлібних продуктів, які відігравали першорядну роль в експорті чорноморсько-азовських портів. Ці зміни не виключають, очевидно, зросту оборотів чорноморсько-азовських портів в звязку з інтенсифікацією господарського життя прилягаючих до них районів. Проте вони всетаки ведуть до того, що значення і роля їх в народному господарстві СССР зменшується в порівнанні з дореволюційними часами, коли осередками господарського життя були Північно-Західний Район, Московський промисловий і Україна. Оскільки нові східні райони потрібують обслуговування морськими шляхами, цими шляхами будуть або далекосхідні порти, оскільки Советський Союз витримає там конкурентів з Японією, або північний морський шлях. Ті інтенсивні заходи, які робить советська влада, для зясовання можливостей користування цими шляхами, мають під собою глибокі господарські причини.

Ми знаємо, що процес інтенсифікації господарського розвитку східних районів відбувається коштом занедбання господарських потреб України. Це ставить великі перепони для розвязання всіх питань, звязаних з розвитком чорноморсько-азовського морського транспорту і торговлі. Воно могло бути осягнено лише тоді, коли би здійснилося відділення України від СССР.

ЗАСІДАННЯ 11 СІЧНЯ 1937.

Р е ф е р а т проф. і нж. В. І в а н и с а: "Хемізація сільського господарства СССР (публічний виклад).

Короткий зміст реферату:

1. По стану хемізації й взагалі по інтенсифікації с.-господарства колишня Росія, так і СССР, займали і перебувають на одному з останніх місць серед держав світу. У порівнянні ж з станом с.-господарства передових країн Західної Європи к. Росія відставала на 130 років, а СССР, не виявивши належних поступків, збільшив це відставання до 150 років.

2. Площа орної землі загально по СССР становить 9,5 - 6,1 % цілої території (виключенням є УССР з 58 % орної землі та Північний Кавказ з 32 %), а в З. Європі цей відсоток коливається між 40 і 60.

3. На 1 душу селянського населення посівної площи в цілому СССР припадає коло 1,6 га (теж в УССР) а в з-европейських державах 1,4 - 3,0 га..

4. В СССР на 1,0 га дається тільки 0,03 центнари мінерального угноєння проти 3 - 6 ц. в державах З. Європи.

5. Натурального гною в СССР дається на 1 га коло 3 тон, а в З.Європі 10 - 20 т.

6. Під азотозбирателі в З. Європі засівається 10 - 32 % цілої площи посіву, а в СССР наблизилися до 5 %.

7. Збір зернових (пересічно за десятки літ) в СССР складає 7,5 центнарів (в УССР - 11,2 ц.), проти 18 - 27 ц. в З. Європі і менше ніж в західноєвропейських країнах.

8. На 1 душу населення в СССР збирається 4 - 5,4 ц. зернових продуктів, а в імпортуючій зерно Данії 7 - 6,5 ц. Виключенням є УССР, де збирається 7,1 ц. на душу населення, П. Кавказ з 7,6 ц., Західний Сибір з 10,7 ц. З цих частин вивозиться більше 3/4 від цілого експорту зернових хлібів з СССР і через це в них на душу населення лишається значно менше, ніж в країнах, що імпортують хліб.

9. Влада СССР планує дуже швидке інтенсифікування с.-господарства, зокрема через його хемізацію (поширенням площи посіву азотозбирателів, піднесенням скотарства й уживанням натурального гною та інтенсивним розбудуванням промисловості мінеральних угноєнь). Тимчасом усі ці заходи мають здебільшого декларативний характер, бо реалізація їх перебуває в початковій стадії.

10. Коли б усі планування на 2-гу пятилітку в галузі с.-господарства зреалізувалися, проти чого є обективні умови, то в 1937 р. був би такий стан с.-господарства в СССР:

а) поголів'я скотарства ледве дорівнялося б до дореволюційного стану;

б) мінеральних угноєнь ледве вистарчило б для площи під технічні культури;

в) угноєння по нижчій нормі доставала б половина площи посіву. Зернові ж культури ще не одну пятилітку лишатимуться без мінеральних угноєнь.

11. Промисловість штучних угноєнь в СССР також перебуває ще на початку своєї розбудови. Базується вона головно на старих підприємствах і

постачає вона не тільки недостатню кількість готових виробів, але й низької якості. Вироб концентрованих угноєнь знаходить лише в початковій стадії.

12. При такому стані хемізації с.-господарства, розмірі розгораної площини й рівня врожайності, перебування СССР в числі експортерів хліба є ненатуральним. Експорт зерна з СССР за кордон можна вияснити лише цілковитим занедбанням інтересів власного населення, що не спиняється навіть перед голодовими катастрофами.

ЗАСІДАННЯ 1 ЛІТОГО 1937.

Р е ф е р а т проф. Б. І в а н и ц ь к о г о : С у ч а с н и й
с та н лісової го сподарки й торгу в єв-
ро пе й с ь к и х країнах. (публічний виклад).

Короткий зміст реферату:

Навіть у Європі ліс і досі ще в значній мірі є не так продуктом культури, як природним добром, що його можна порівнювати з копалинами чи з водними багацтвами, бо далеко не у всіх європейських країнах лісокультурна дбайливість відповідає інтенсивності лісокористування. В одних випадках несприятливі природні умови, забагнені ґрунти, гори, суворе підсоння, в других слаба колюнізація теренів та відсутність шляхів, в інших брак добрих лісогосподарських традицій, знов у інших просто недбайливість до лісу - це ті обставини й причини, що залишають багато лісів без застосування заходів меліорації лісових ґрунтів, без впорядження й культури лісу, без правильних господарських розрахунків при експлоатації лісу, навіть без заходів необхідної охорони. І коли нині ми бачимо, з одного боку, значнісянення щодо загального приросту деревна на одиниці лісової площині, щодо участі рентовних порід у складі лісів, щодо охорони лісів та щодо нових залісень, то з другого боку перед нами повстають образи виріджених, мало продуктивних деревостанів, на великих площах - панування мало коштовних дровяних деревостанів, величезні збитки від лісовых ушкоджень та занедбані голі лісові землі. Це стосується і лісовых, і малолісних країн - і північних, і південних, - і східних, і західних. Навіть площа лісів у деяких європейських країнах ще не визначено точно.

Для Європи основними резервами найпотрібніших лісовых сортиментів є північні ліси СССР, Фінляндії та Швеції. Там і досі не використано значних запасів деревної маси, і щорічне користування з тих лісів ще не дорівнюється до їх простору. Поза цими країнами найбільше деревна продукція Німеччина, - приближно стільки ж як Фінляндія чи Швеція.

Головними предметами лісового торгу є продукти шпилькових лісів: пиланий матеріал і папірозе деревно. Листовні ліси, загально беручи, мають менше або, головно, льокальне значення; з листових порід на європ. лісовім ринку мають значення дуб, почасті вільха та деякі інші породи. Нині, як і до війни, головними сортиментами на лісовім ринку були пиланий матеріал (45%), папірове дерево (15%), копальний матеріал (12%), круглий ліс (13%). Загальна тенденція щодо співвідношення цими сортиментами за останні роки є: збільшення кількості пиланого лісу і папірового дерева.

Головними лісовими імпортерами є: Англія - коло 37% всього евр. лісового імпорту (1934) і Німеччина - коло 23%. За ними йдуть Франція, Голландія, Італія, Бельгія - країни промислово розвинені. Серед лісоекспортових країн найбільшим споживачем лісу треба визнати Німеччину, Данію і Швайцарію, де на одного мешканця припадає коло 1 куб. м. дерева. В Англії, Франції, Голландії, Бельгії й Угорщині на 1 мешканця припадає 0,6 - 0,7 куб. м., в Італії - 0,30, в Іспанії і Греції коло 0,15 куб. м.

Лісоекспортовими країнами в Європі на довший час лишаться тільки три: Марківщина, Фінляндія і Швеція, що нині (1934) дають коло 60% всього европ. лісового експорту (СССР - 25%, Фінляндія - 20%, Швеція - 15%). До лісоекспортових країн до нині належали також: Польща (7,8%), Чехословаччина (6,2%), Австрія (4,8%), Югославія (4,4%), Румунія (3,5%) та

ін. Лісоекспортові країни сподивали від 7 до 1 куб. м. деревна на 1 мешканця, але Польща лише 0,4 куб. м., що свідчить про те, що її лісоекспортова позиція не є стала.

Щодо лісового руху за останні 10 літ, то найвищих цифр він осягав в 1928-29 р. р. (100), впав найнижче в 1932 р. (60), а після того став підійматися (в 1934 р. вже до 86).

Всі свої основні лісові потреби Європа задоволяє з своїх власних лісів і її лісовий баланс все є додатній. І в дальшому Європа відказана, головно, на власні ліси, бо головні лісові потреби задоволяють ліси північної півкулі землі, а вільні лісові резерви в цій частині землі маються лише в Канаді і Сибіру, від Європи дуже віддалені та мало приступні.

Ліс є одним з продуктів першої необхідності, покищо трудно замінити. Поза вартість деревна, як будівельного матеріалу, в останній час особливо зросла його роль як сировини для хемічного оброблення, і в цьому відношенні його значення в майбутньому все зростатиме. Із збільшенням кількості населення та з промисловим розвитком країни зростатиме і загальна потреба в лісі, лісовий матеріал ставатиме дорожим, і це зробить виплатами й рентовними лісові культури й меліорації також у відсталих країнах. З міркувань необхідности лісового самозабезпечення Європи - культури й плекання лісу, новозаліснення та лісової меліорації мусуть стати основними завданнями лісового господарства всіх європейських країн.

ЗАСІДАННЯ 12 ВЕРЕЗНЯ 1937.

Реферат І. Липовецького: Мінулі і сучасні головних українських портів (загальний огляд).

Питання порушенні в рефераті.

I.

1. Передумови повстання українських портів.
2. Повстання промислового запілля українських портів.
3. Упромисловлення міст в 1825, 1840 і 1861 р. р.

II.

4. Українські порти в довоєнних часах:

а) Одеса

- Передумови розвитку одеського порту.
- Передумови розвитку зовнішньої торгівлі через одеський порт.
- Зовнішня торговля через одеський порт в 1909 - 1913 р. р. і її структура.
- Опис одеського порту.
- Товарообмін одеського порту в 1907 - 1911 р. р.
- Рух суден в одеському порті в 1909 р.
- Занепад одеського порту за часів рад. влади.

б) Миколаїв

- Передумови розвитку миколаївського порту.
- Технічне урядження миколаївського порту.
- Рух товарів в передвоєнних часах (1909 р.).
- Зовнішня торговля через миколаївський порт в 1909 - 1913 р. р. і її структура.

в) Херсон

- Технічне урядження порту.
- Зовнішня торговля через херсонський порт і її структура.
- Перспективи розвитку херсонського порту.

г) Геническ

- Загальна характеристика і зовнішня торговля через порт.

д) Маріуполь

- Передумови розвитку Маріупольського порту.
- Зовнішня торговля через маріупольський порт і її структура.

е) Бердянськ

- Загальні уваги.
- Зовнішня торговля через бердянський порт.

5. Стан українських портів за часів радянської влади:

- а) перепускна спроможність і товарообороти українських портів в часах 1-ої пятилітки.
- б) директиви для 2-ої пятилітки в цьому напрямку і випливаючі з них сучасні потреби портів.
- в) проект товарооборотів українських портів в 1932-1937 р. р.
- г) характеристика технічного стану українських портів.
- д) стан механізації праць в українських портах.
- е) стан комунікації і складових уряджень в українських портах.
- ж) проект капіталовкладень в портове будівництво УССР.

6. Кінцеві уваги і висновки.

З а п и т а н н я д о д о к л а д ч и к а:

П р о ф. І. Ш о в г е н і в : в рефераті сказано, що Одеський порт складається з 6 пристанів; мабуть референт хотів сказати гаванів, бо гавань поняття ширше ніж пристань і обирає ту територію, що знаходиться при пристані з всіма урядженнями. Друге запитання торкається таблиці 6 про товарооборот в Миколаївськім порті. Професор сумнівається в правдивості даних за 1913 - надто великий зрост порівнюючи з попередніми роками. Далі проф. Шовгенів зупиняється на понятті річної перепускної спроможності: що це значить, - бо перепускна спроможність залежить від багатьох факторів. Можна говорити лише про мінімальну спроможність. Вважає, що ця спроможність зменшилася за часів війни і революції і що, можливо, якраз це було причиною зменшення товарообороту портів.

Г е н . З м і е н к о : зазначає, що шоста гавань в Одесі називається нефтяна, а не портова. Слабе місце Одеського порту - це транспортери. З станції "Застава Головна" хлібні грузи подавалися до гавані через особливі урядження, що збільшувало накладні видатки по перегрузці. Плянам побільшення Одеського порту перешкоджало те, що простір під порт за вузький.

П. Д е н и с е н к о просить референта ще раз навести цифри падіння експорту і імпорту з цих портів після війни. (Докладчик виписує ці цифри на чорній досці). Запитує також, що реального дав Дніпрострой (шлюзи) для збільшення товарооборота Херсонського порту.

О. Ч у б е н к о зазначує, що колись в середині XIX ст. в Одесі існувало порто-франко, запитує, чи нема даних про те, як вплинуло запровадження порто-франко на промисловий розвиток Одеси і одеського порту.

Г. С а м ч у к підносить питання української термінології щодо портів і звязаних з ними термінів. Напр. "гавань" не є українське слово.

І. Л и п о в е ц ь к и й відповідає, що з термінологією справа дуже тяжка. Гавань він переклав як пристань згідно Українській Загальній Енциклопедії. Цифри товарообміну Миколаївського порту спрощено. Больщевики мали на увазі побільшити перепускну спроможність шляхом модернізації технічних уряджень, механізації і т. п. Зменшення оборотів виникло не з вини портів, оборости були весь час менші їхньої перепускної спроможності; на зменшення зовнішнього товарообороту ССР в роки світової господарської кризи. Щодо впливу шлюзування Дніпра, то для вияснення цього питання, треба б було дослідити вже внутрішній товарооборот УССР. Даних про ті часи, коли Одеса мала порто-франко нема.

Дискусія.

С. Г л о в і н с ь к и й зазначає, що цей реферат п. Липовецького, як, зрештою, і інші його реферати, дуже скруплені у висновки, зясовання причинових звязків, оцінки того чи іншого явища. А коли це референт і робить, то не завжде удачно. Так напр., говорячи про фактори, які сприяли розвиткові Миколаївського порту, референт наводить, як такий фактор, будову Лібаво-Роменської залізниці (референт заперечує - не Лібаво-Роменської, а Кременчуцько-Роменської, при чому додано - її відгалуження). Щодо Бердянського порту, то автор каже, що цей порт має дані для успішного розвитку, в той же час подана нижче таблиця виказує, що роль Бердянська все зменшується. Не зясовано також, чому після війни і революції прийшло до занепаду Миколаївського порту і в товарооборотах і в плавнажах большевицьких. Подавши дані про розвиток імпорту в Маріуполі, референт порівнює значення Маріуполя як імпортного порту з Одесою. Одеса притягала до себе великий імпорт, бо це було велике місто: про це свідчить велика роль каботажних суден, що заходили до Одеського порту. Перепускна спроможність портів, що

подаєть большевики, обрахована, очевидно теоретично, на підставі даних до-воєнних. Треба брати під увагу знищення портових уряджень, як що на консервації їх не витрачалися гроші. Вважає також, що, хоча формально Крим не належить до УССР, при огляді українських портів не можна опустити портів Кримських, бо оминення їх затемнє перспективу щодо майбутнього розвитку українських портів.

Г л. Л а з а р е в с ь к и й зазначає, що, подаючи хоч і дуже загальну історію розвитку українських портів, не можна оминути запровадження і знесення для Одеського порту порто-франко. Відомо, що після знесення порто-франка, Одеський порт підудав і зрештою не зміг так успішно розвиватися, як це було за часу існування порто-франка. Зазначає, що референт не використав останніх за 1935 і 1936 роки статистичних збірників по УССР і по цілому СССР. Там є дані новіші, чого не подає докладчик. Зокрема ті дані свідчать, що товарооборот Херсона збільшився.

І. Ш о в г е н і в: - гавань - слово не російське, лише голландське, а в словниках українських вживается, як наше слово. Звертає увагу на роль землечерпалльних машин, Коли цих машин мало і праця їх іде недостатнім темпом, то підходи до портів занечищаються. Головні вади українських портів, опріч, може Одеського, це плиткість підходів до них і необхідність сталого їх поглиблення. Бердянськ втратив своє значіння, бо суда могли підходити до нього не близче 100 км.

Опінія проф. Садовського.

Свої зауваження і доповнення я поділю відповідно до тих трьох частин, на які референт розділив свій доклад. Повстання українських чорноморських портів референт, згідно з думкою рядуsovітських дослідників, звязує з потребами дати вихід українському хліборобству на ринки інших держав. Мені здається, що фактам історичного виникнення чорноморських портів буде відповідати більше поставлення їх в звязок з цілим рядом факторів, між якими фактор економічний є лише одним з складових. Проф. Багалій в своїй праці, видрукованій в "Київській Старині" в 1889 році під заголовком "Колонизація новоросійського краю и первісні шаги его на пути культури", яка подає фактичні дані щодо історії засновання портів, дає матеріал, який підкреслює значення для початкового періоду історії чорноморських портів моментів військового і політичного характеру. Ці фактори, як і економічні, поруч з іншими моментами, відігравали свою роль і визначили умовини виникнення і розвитку українських портів. Зводити справу лише до підкреслення значення економічного фактора було би надто великим спрощуванням цілої ріжноманітності факторів.

Думаю, що, спиняючись над факторами, що спричинились до розвитку портів, прелегмент при цілій конспективності своєго викладу не мусів би проминути розвитку сільського господарства, зокрема великого зросту засівної площини в Степовій Україні в другій половині XIX століття, який значно причинився до зросту хлібного експорту. Цей момент більш, мабуть, причинився до зросту чорноморських портів, ніж упромисловлення України.

Для характеристики розвитку упромисловлення я на місці референта не наводив би таблиці, що дас зразок упромисловлення в роках 1825-1861. Ці і юм подібні дані, правда, наводяться в низці працьsovітських дослідників. Проте мені віддається, що їх доказове значення дуже невелике. Матеріал для цих даних головним чином зачерпнуто з губернаторських справоздань, цифри яких з одного боку є дуже неточними, а з другого боку базуються на ріжному розумінні терміну: " завод і фабрика ".

Розділові про передвоєнний стан чорноморських портів можна закинути хіба лише його конспективність. В наслідок цієї конспективності референт

обминув цілу низку дуже важких і цікавих проблем: про райони тяжіння до чорноморських портів, про взаємовідношення між чорноморськими і балтийськими портами тощо. Не зрозумілим є, чого з огляду референта випали кримські порти.

Третя частина докладу про стан портів за часівsovітської влади зосереджується майже виключно на викладі планів щодо портів другої пятилітки і їх виконання. Таким чином в наслідок конспективності і тут цілий ряд питань залишений без обговорення. Спиняючись над причинами тих незначних вкладів, які призначаєsovітська влада на розбудову українських портів, референт, як на причину цього, вказує на зменшення оборотівsovітської зовнішньої торговлі, яка робить проблему розбудови портів мало актуальню. Думаю, що треба зазначити ще одну причину малої увагиsovітської влади власне до українських портів. В комплексі політичних і господарських завдань СССР - справа чорноморських портів займала другорядне місце. Через те з загальної суми тих вкладів, які взагалі призначаються на портові роботи в СССР, асигновання на потреби портів Чорного і Азовського моря займають більш ніж скромне місце. Оцінка значення чорноморсько-азовських портів з погляду інтересів України і СССР, як цілого, між собою значно ріжуться.

Референт висловлює надію, що при відродженні збудованого на приватній ініціативі українського народного господарства справа розбудови портів неминуче буде поставлена на порядок денний. Цілком приєднувшись до думки докладчика, що справа розбудови чорноморсько-азовських портів в майбутньому мусить стати однок з найважніших й най актуальніших проблем української господарської політики, я разом з тим хотів би застерегтися проти категоричності твердження докладчика, що українське народне господарство буде збудоване на приватній ініціативі. Оскільки взагалі можна передбачати майбутнє, то в його будобі не можна не брати до уваги фактів сучасного. А ці факти - повна відсутність приватної ініціативи в сучасному господарському укладі України і велике підпорядковання приватної ініціативи в сучасній західно-европейській системі регульованого господарства - навряд чи промовлять за те, щоб майбутній господарський лад на Україні можна було би мислити, збудований лише на приватній ініціативі. Думаг, що більш імовірним буде припущення, що в цьому ладові буде скомбінований принцип приватної ініціативи з досить значним розвитком принципу державного регулювання господарства.

Закінчуєчи свої зауваження, хочу підкреслити цінність ініціативи докладчика, який звертає в своєму докладі увагу на дуже актуальні для нашої економічної політики проблеми, які до цього часу в нашій економічній літературі були дуже занедбані.

ЗАСІДАННЯ 2 КВІТНЯ 1937.

Р е ф е р а т і н ж. С. Г л о в і н с ь к о г о : П р и б у т к о -
в и й п о д а т о к в С С С Р .

Короткий зміст реферату:

Загально-прибутковий податок у всіх культурних країнах європейських і американських є одним з головних елементів податкової системи.- Розвиток його залежить від таких моментів: 1) індустріалізація країни, 2) високий рівень національного багацтва на душу населення, 3) високий рівень загальної культури населення, 4) високий рівень податкової моралі. Кардинальна різниця між советським прибутковим податком і загально-прибутковими податками західно-європейського ареалу полягає в тому, що уся селянська маса з оподаткування цим податком виключена.

Прибутковий податок в СССР перейшов ріжні стадії. В 1922 р. існував загально-маєтково-прибутковий податок з дуже високими ставками. Поважних результатів цей податок не дав. В р. 1924 запроваджений податок, що носить клясовий характер з твердими ставками для окремих категорій населення. З 1926 р. існує прогресійний прибутковий податок. Поділ населення на категорії і в цьому податку дотриманий. Дляконої категорії - окрема ставка і окрема шкала прогресії. Кількість категорій мінялася від 3 до 6. Найніжче оподатковані робітники і службовці, найвище - ті, що живуть з нетрудових заробітків. В р. 1932 в звязку з боротьбою з уравніллю в оподаткуванні робітників і службовців переведена дуже характерна зміна: для вищеплатних категорій прогресія припиняється і переходить в пропорцію. Ця зміна свідчить про народження і зміщення советської бирократії, тієї суспільної групи, на якій тримається сучасний більшевицький режим. В 1934 р. оподаткування робітників і службовців поставлено поза категоріями, решту ж платників поділено на 3 категорії: 1) ті, що мають прибутки від літературної чи наукової праці, 2) кооперовані кустарі і ремісники, лікарі, 3) некооперовані кустарі і ремісники, торгівці, промисловці та інші, що мають т.зв. нетрудові прибутки.

Тягар прибуткового податку досить великий, особливо для інших, за робітниками і службовцями, груп населення. В цьому виявилася свідома тенденція влади - нищення приватно-господарського сектора у всіх його проявах. До того ще доходить збір на культурно побутове і житлове будівництво в містах, податок, аналогічний прибутковому, що дублює тягар, накладений цим останнім. Однаке роль прибуткового податку за останній час дуже зменшилась; головне джерело державних прибутків СССР - це податок з обороту. Надходження з прибуткового податку передається до місцевого бюджету. В кінці реферату референт зупиняється на тих мірах, які б доцільно було б запровадити в прибутковому оподаткуванні УССР, виходячи з інтересів України, як незалежної держави.

Дискусії.

Г е н . В. З м і е н к о зазначає, що було б дуже цікаво, коли б п. Гловінський дав нарис ріжних способів покриття державних дефіцитів; їх аналіз і примінення до умов українських, коли повстане незалежна держава.

П р о ф. В. С а д о в с ь к и й: Реферат п. Гловінського складається з трьох частин. В першій подає розвиток законодавства про прибутковий податок в СССР, в другій робить певні висновки з своїх спостережень і в третій пробує намітити ті реформи в прибутковому оподаткуванні, які мусили

б мати місце при відновленні української державності. В першій частині референт поставлене завдання виконав, подавши досить вичерпуючий, хоч і стислий, огляд еволюції прибуткового податку в ССР. Натомість висновки і аналіз, що складають другу частину реферату, не цілком переведено, а де-що можна вважати за недоведене. Так, напр. треба ствердити, що найбільші були результати большевиків в їх фінансовій творчості. Прокладення нових шляхів за часів воєнного комунізму дало мінімальні результати. ССР дуже скоро перейшов до запозичення зразків з європейської практики, при чому побудував свою податкову систему на посередньому оподаткуванні (акцизи), яке давно осуджується, як нерівномірне і суперечне з засадами справедливости. Референт не освітлив при аналізі прибуткового податку оце використання західно-європейських зразків. Є лише побіжна згадка про англійський прибутковий податок. Поділ платників на окремі групи викликано було моментами фінансової техніки; за це промовляла простота і елементарність цього способу. Цього теж не було підкреслено. Не можна погодитися також з висновком докладчика, що зменшення оподаткування вище платних робітників і службовців було наслідком боротьби цієї соціальної групи. Не треба забувати, що в 1932 р. в платнях грошеві одержання відогравали підрядну роль. Ледве чи це зменшення податку реально відчувалося, крім того, ще не вища група, що її доторкнулося це зменшення, а скоріше вища і середня. Проф. В. Садовський не відкидає того, що дійсно існування цієї групи має місце в сов. умовах, однаке уважає, що в рефераті цього не доведено. Переходячи до третьої частини реферату, В. Садовський зазначає, що при обговоренні цих проблем ми натурально мусимо обмежуватися до дуже загальних міркувань. Вважає, що референт зробив помилку, коли він висунув конкретні міри щодо прибуткового податку. Треба спочатку встановити загальні принципи щодо податкової системи. Прибутковий податок займатиме в ній третє-рядне місце. Погоджується з референтом, що радикальну зміну податкової системи можна буде перевести лише тоді, коли настане стабілізація господарських і політичних відносин, а для цього мусить перейти певний час. На перших порах треба внести лише корективи, які будуть носити переважно політичний характер, усунути одіозні моменти і т. п.

Є. Г л о в і н с ь к и й, відповідаючи В. Садовському, зазначає, що не може погодитися з тим твердженням, що большевики не внесли нічого нового в фінансову політику. Отже с.-г. податок - це оригінальна концепція, так же як і "універсальний акціс" - податок з обороту. Не можна також думати, що посереднє оподаткування є лінія найменшого спротиву. За сучасного господарчого устрою ССР - посереднє оподаткування у формі податку з обороту (що властиво є скоріше оподаткування продукції) є доцільне; безпосереднє оподаткування при зневелюванні прибутків багато дати не може. Щодо тези про зявлення нової соціальної групи, то власне існування цієї групи підтверджується іншими фактами і спостереженнями. Референт хотів лише за допомогою цієї концепції зясувати реформу 1932 р. З другого ж боку висловлений контр-аргумент про незначність грошевих вилучень з платні за карткової системи не може зясувати, для чого ж треба зменшувати податкові ставки.

Нарешті, правда, що прибутковий податок зараз відіграє дуже малу роль. Це за сучасних умов, при 90 - міліардовім бюджеті ССР, куди входить великою частиною прибутки і видатки усуненого сектора, і за зважомої ролі приватно-господарчого сектора. Коли ж відновиться приватно-господарче життя, то зросте і роля прибуткового податку, яким оподатковується населення по містах. Розуміється, треба було би дати огляд мір, звязаних з цілою податковою системою. Однаке, говорячи про прибутковий податок, референт уважав за потрібне подати також нарис найнеобхідніших мір, звязаних з цим податком.

Проф. І. Шовгенів. Праця п. Гловінського - це друга з

черги праця, присвячена податковим питанням. Перша, зачитана на нашому семінарі, була присвячена оподаткуванню села - про с.-г. податок; - тепер ми заслухали про оподаткування міського населення. Референт дас дуже багато фактичного матеріалу, який поданий дуже яскраво. В рефераті зачеплено не тільки про те, що є, але і про те, що має бути. Розуміється, побудувати якусь позитивну концепцію - річ дуже тяжка. Легше критикувати, ніж творити. Але спроби намічення певних позитивних цілей треба робити. Однакче, в нашому семінарі ми можемо обмежитися лише до загальних міркувань над цими проблемами.

ЗАСІДАННЯ 14 ТРАВНЯ 1937.

Р е ф е р а т Г л . Л а з а� е в с ъ к о г о : З е м е л ь н и й у с -
т р і й в У С С Р т а й о г о п е р с п е к т и в и . I ч а с т и н а .

Питання, порушені в рефераті.

I. К о л г о с п и . Статут с.-г. артілі 17 лютого р. 1935 й його зміст. Усунення земельної площи. Закріплення земельної площи за колгоспами. Поставки: жита, пшениці, бобових, соянишника, кукурудзи, картоплі. Машиново-тракторні станції. Мірчук. Котрактація: зернових, буряків, льону, коноплі, барвни, насіння, кормових трав, тютюну та махорки, овочів. Продаж с.-г. продуктів зазначених культур державі. Страхування зазначених культур. Усунення худоби. Коні, страхування їх. Велика рогата худоба. Поставка мяса. Поставки молока і масла. Страхування великої рогатої худоби. Свині, поставка мяса, страхування свиней. Вівці та кози, мясопоставки, вовнопоставки, страхування овець та кіз. Птиця. Продаж державі продуктів тваринництва. Усунення с.-г. реманенту. Усунення господарських будівель, потрібних для провадження артільного господарства. Прибутковий податок з колгоспів. Участь колгоспів в будівництві і ремонті шосейних і грунтових шляхів. Зміна земельної площи колгоспів.

II. К о л г о с п и к и . Неусунені: садиби; ділянки присадибної землі; продуктивна худоба і птиця: а. велика рогата худоба, її страхування. б. свині, інші страхування, в. вівці та кози, інші страхування. Мясопоставки, молоко та маслопоставки, вовнопоставки. Сільсько-господарський податок. Культжитло зібір. Самообкладання. Реалізація державних внутрішніх позик. Продаж с.-г. продуктів.

Опінія проф. В. Садовського.

Референт в своєму докладі поставив собі завдання охарактеризувати земельний устрій УССР з одного боку на основі обовязуючих нині норм, а з другого боку на підставі цифр і фактів, які виявляють стан окремих складових частин сільського господарства. Реферат присвячений виясненню правного і фактичного стану колгоспного господарства і висновки з цінного нагромадженого докладчиком матеріалу мають їм бути подані окремо. При цій структурі реферату наше завдання має полягати в перегляді і оцінці поданого докладчиком фактичного матеріалу.

Докладчик подав великий і цінний матеріал, який характеризує як правний так і господарський стан колгоспів. Проте зустрічається у нього деякі місця, які потрібують певних доповнень і виправлень.

На початкові докладу подається зміст діївного нині статуту с.-г. артілів з певними до нього коментарями. Докладчик зазначає, що згідно з новим статутом на теренах певного оселеного місця не може бути більше за одну с.-г. артіль; не можуть також декілька оселених місць об'єднуватись в одну с.-г. артіль. Я уважаю, що це твердження є неправильним. Статут цього питання не порушує. Він говорить лише таке: (цитую в російському оригіналі) "трудящиеся крестьяне села (станицы, деревни, хутора, кишлака, аула)... района добровольно обединяются в с.-г. артели, чтобы общими средствами производства и общим организованным трудом построить колективное т. е. общественное хозяйство". В УССР при числі сільрад в 11.050 і осельних пунктах (в 1928 р.) в 55.172 число колгоспів складає коло 27 тисяч. Більші села мають по кілька колгоспів, а невеличкі хуторі і присілки належать до колгоспів більших сіл. Виклад змісту статуту треба було би доповнити слідувчими істотними подробицями, які тут докладчиком проминуто: 1)

с.-г. артіль зобовязується провадити своє колективне господарство згідно з планом; 2) при виході з артілі земля, яка раніше належала члену артілі, не повертається; 3) згідно з розпорядженням Наркомзема, оголошенню в "Правді" з 17. У. 1935 р. (Фінан.-хоз. справочник колхозника, Сельхозиздат, 1934) за погано переведену роботу трудодні не зараховуються.

В уступі, де докладчик трактує про землю колгоспників, він уживає неправильного виразу, говорячи про закріплення землі за колгоспами по УССР і її окремих областях. Декретоване закріплення землі за колгоспами, переведення землевлаштувальних робіт і видача актів на землю в СССР ще не закінчено. На 1. XI. 1936 землевлаштувальні роботи на СССР були закінчені в 220.311 колгоспах, акти на землю були видані в 220.311 колгоспах, при загальному числі 233.332 (1934). Цифри, які наводить докладчик, мають на увазі не правний стан ("закріплення"), а існуючі фактичні відносини (закріплення за 26.977 колгоспами і т. д. в кінці 6-ої сторінки і далі відповідні дані по областях). Думаю, що дані про розподіл окремих категорій земель в колгоспах було би легше проглянути і порівнювати, коли б вони були звязані у табличну форму. В даних про розподіл окремих категорій земель в колгоспах по УССР у докладчика значиться: ставки з рибним господарством)-224.900 гк.; в джерелі, яким покористувався докладчик, просто зазначено: "під водою". Згадуючи про передачу колгоспної землі наявно, не можна проминути звісток, які подає періодична совітська преса; з них видно, що й після закріплення землі за колгоспами не рідкі випадки, коли виключні права колгоспів на землю порушуються адміністративними органами; трапляється, що від закріплення за колгоспами переводяться одрізки, заміна тощо.

В розділі, де трактується про зобовязання колгоспів, є ряд неясностей, які можуть викликати неправильні висновки. Ці зобовязання складаються: а) з зобовязань по хлібозаготовлях. Дані про розмірі хлібозаготівлі з 1 га по окремих хлібах докладчиком подано правильно. Але на підставі їх не можна будувати даних про розміри лишків хлібів в окремих районах. До зобовязань по хлібозаготовлях долучається б) зобовязання за виконану роботу перед МТС. Дані про розміри оплати МТС згідно з нормальним договором докладчиком подані неправильно. За переведення цілого комплексу с.-г. робот МТС платиться від 13 до 190 кг. збіжжя за 1 га в залежності від урожаю плюс вісім відсотків од намолоченого зерна, а не лише цих осстанніх вісім відсотків, про які говорить докладчик. Далі слідує: в) "вільна" продаж збіжжя державі по підвищеним трохи цінам в порівнанні з цінами для хлібозаготовель; г) виділення збіжжя в насінньовий і інші фонди, які існують при колгоспах. Тільки після того можна говорити про лишки, які йдуть на розподіл між колгоспниками по трудоднях і які евентуально можуть бути продані на вільному ринку після дозволу урядом такого продажу. Треба мати на увазі, що продаж цей відбувається по вільних цінах, не по цінах встановлених державою, як зазначує докладчик. До цього треба додати, що з лишків, коли треба молотити збіжжя, припаде ще один натуральний податок-гарнцевий збір в розмірі 10-12 кг. з центнара. До натуральних зборів долучається ще само собою грошеві.

Дані про МТС, які наводить докладчик, ліпше було би скомбінувати в табличній формі.

Так само набрали більш прозорого вигляду дані про колгоспне скотарство, коли би вони були зведені у табличну форму. Серед натуральних зборів, що припадають на скотарство, докладчик не згадав про постачання державі молока і масла.

Окремою частиною докладу є ряд даних, які характеризують стан колхозників. Відносно цієї частини докладу oprіч того зауваження, що виклад можна було би скоротити і зробити більш простим, використавши для цього

табличну форму, можна зробити ще і загальну увагу методологічного порядку. Я думаю, що більш доцільним було би збудувати реферат, не поділяючи на частини: колгоспи і колгоспник, а конструюючи його в той спосіб, що при ознайомленні з окремими елементами колгоспного господарства (хліборобство, скотарство, реманент і т. д.), подавати дані про колгоспи і про колгоспників. Той поділ, який робить докладчик, є до певної міри штучним і розриває те, що фактично знаходиться між собою в тісному звязку. Як культури колгоспників на присадибних землях, так особливо скотарство колгоспників, знаходяться в тісному звязку і взаємочинності з відповідними галузями колгоспного господарства. Розриваючи цей звязок, ми утруднюємо собі спостереження над тими процесами, які відбуваються в лоні колгоспного господарства. Зокрема при цьому розриві виникають труднощі і для зясування боротьби між особистим і колективним принципом, який складає один з основних моментів в еволюції колгоспного ладу.

Закінчуючи цим свої зауваження, я уважаю потрібним підкреслити, що реферат, не зважаючи на окремі неточності, є цінним і цікавим матеріалом для ознайомлення з існуючими в УССР на селі відносинами і що він відрізняється багацтвом зібраних з ньому даних.

ЗАСІДАННЯ 24 БЕРЕЗНЯ 1937.

Р е ф е р а т і н ж . М . Д е р е в я н к а : У к�аїнська Господарська Солідаристична Асоціація (ідеологічна схема).

Короткий зміст реферату.

Референт протиставляє історичну схему розвитку суспільства К.Маркса схемі М. Туган - Барановського про дві групи господарств: антагоністичні і гармонійні. Виходячи з схеми М. Туган - Барановського, референт підкреслює можливість солідаристичного розвитку суспільства, можливість згармонізування інтересів робітників і підприємців. Вказує на те, що як раз після війни, в часи загострення соціальних проблем, у ряді народів ми бачимо спроби розвязати ці проблеми на підставі національного солідаризму (Італія, Німеччина, Зеднані Штати). Щодо України, то ліберальний демократизм у царині суспільного господарства виявив свою розкладову силу як у царині продукції, так і в царині поділу товарів. Щодо продукції, то бачимо велике легковаження лідського чинника продукції - робітників, яке викликало бурхливу реакцію і задалеко посунений егоїзм робітників без узгляднення інтересів цілості. В царині поділу товарів спостерігаємо великий егоїзм індивідуалістів купців і упослідження консумента. На цій останній ділянці господарських відносин автор зупиняється ширше, беручи за підставу своїх розważань ті відносини, які панують тепер в Галичині. Ствердживши розвиток кооперації, як одного з засобів боротьби проти надмірного егоїзму посередників-купців, автор вказує на те, що значення індивідуального посередництва ще дуже велике. Ім не можна легковажити, тим більше, що українські купці поза господарськими функціями можуть нести і функції національні. Однаке, стан українського купецтва дуже низький і під оглядом матеріальним і під оглядом моральним. Розбудова українського господарського життя мусить йти в напрямку як розбудови українського промислу так і в напрямку обєднання і зорганізованості українського купецтва. Мусить бути започаткована - і вона вже дійсно тепер кристалізується - солідаристична акція споживачів, купців і продуцентів. Ця акція мала б своїм гаслом "великі обороти - малий зиск". На цьому виграв би як купець так і споживач. Автор пропонує з цих зисків купців і консументів створити оборотовий фонд, що йшов би на розбудову українського промислу. Нінцеві висновки реферату автор подає в наступних тезах:

Організація Солідаристичної Української Господарської Асоціації, або у скорочені С.У.Г.А.С., складалась-би з трьох підставових асоціацій:

консументів, посередників і продуцентів; ці асоціації повинні мати свої низинні і горішні організації, що працюватимуть у сталому контакті.

Низинні організації консументів повинні творитися коло споживчих - корінних крамниць, бо тут є найреальніший господарський контакт поміж консumentами з одного боку, а посередниками купцями з другого.

Кооперативний тип консумента відріжнається від солідаристичного та індивідуалістичного типу асоціативного консумента тим, що індивідуалістичний напрямок вимагає більшої свідомості потреби співпраці з продукцією і посередництвом.

Поширення господарського солідаризму стане можливим тільки з рівномірним поглибленим загальної духової культури. Капітал матеріальний повинен збільшуватись рівномірно з капіталом духовим.

Брак капіталу духового допровадив З. Д. Америки до катастрофи 1930-1933 років, не зважаючи на надмір капіталів матеріальних.

Запитання до докладчика.

І. Ш о в г е н і в : яка ріжниця між кооперацією і солідаристичною організацією купців, запровадження якої пропагує референт.

М. Д е р е в я н к о : кооперація охоплює лише консументів, усуваючи торговельного посередника; вона не усуває продуцента, не знищує залежності укр. консумента від приватника - продуцента. Покликавшися на дискусію, яка відбулася на одних зборах у Львові - між О. Луцьким і Нестеровичем, референт підкреслює слабі сторони кооперації, порівнюючи з приватним купцем, що може працювати 11 годин на добу, виявляє більше організаційного і торговельного хисту. Підкреслює пасивність консумента.

І. Ш о в г е н і в : чи солідаристичні асоціації мають повстati з долу, в наслідок активностi суспiльства, чи згори - пiд впливом держави.

М. Д е р е в я н к о : подiбно до кооперацiї, найлiпша дорога для творення солiдаристичної асоцiацiї - це самодiяльнiсть суспiльства, виховання людини в солiдаристичному дусi.

Дискусiї.

П р о ф. Р. С м а л ь - С т о ц ь к и й : докладчик має рацiю: у всьому рiшає лiдина. Кооперацiя в Галичинi розвивається в наслiдок того, що iнтелiгенцiї був затамований доступ до урядових посад. Господарча свiдомiсть повстала пiд пресiєю життя. Однак треба ствердити, що до апарату кооперацiї пiшов слабiший елемент. Навпаки, лiди з сильною iндивiдуальнiстю - для них праця в кооперацiї, особливо на рядових посадах, була за тiсною. Звiдци сила приватного купця. Не погоджується з докладчиком, щодо шляху здiйснення солiдаристичних асоцiацiй. Це питання надто важливе для держави, щобi держава не забрала в нiому голосу. Опонент вiрить в регулювочу силу держави.

С. Г л о в i н с ь к и й зазначає, що схема, про яку говорить докладчик, М. Туган - Барановського, особливо ширшого розголосу в науцi не одержала. Власне, чисто гармонiйних устроєв нiколи не iснувало. Цехове господарство середнєвiчча - це були острови серед крiпацького господарства, та й в нiому була боротьба мiж майстрями й пiдмайстрями. Нацiональний солiдаризm має велике значення, однак треба його перебiльшувати. Бачимо, що в Польщi боротьба проти жидiвського засилля в торговлi не завжди перевodиться успiшно, хоч за спинoю польського купця стоїть цiлий державний апарат. Роля держави все ж дуже велика і значно бiльша нiж її уявляє докладчик. Треба виходити з сучасних умов, коли держава все бiльше втручається в господарче життя; вона не може перейти мовчки бiля процесiї, якi вiдбуваються в суспiльствi. Тим бiльше, що солiдаристична органiзацiя суспiльства в iї iнтересах. Однакe в спецiяльних умовах Галичини, - розумiється, цiла справа мусить полягати на самодiяльностi суспiльства.

І. Л i п o в e ц ь k i й вважає, що докладчик не дооцiнив ролi кооперацiї. Не цiлком вiрна уява про кооперацiю, що вона гутує елемент менш здiбний. Якраз на теренi галицького села кооперацiя обednue piд впливом нацiонального солiдаризму всi здiбni i живi сили сiльської суспiльностi. Так само в роки, коли повстала Украiнська Держава - 1917 - 1920 - на Великiй Украiнi чинник кооперативний вiдразу одержав перевагу. Спостерiгаємо надзвичайно буйний розkvit обedнання Споживчих Товаристств - Днiпропетровська. Але поруч з цим кооперацiя почала охоплювати i продукцiю; повстали кооперативнi цукровнi, мlinini, фабрики.

М. Д е р е в я н к о вiдповiдаючи С. Гловiнському зазначає, що i anta gonistichni системi в чистому виглядi нiколи не iснували, бо завше

і скрізь бачимо поруч з антагонізмом і боротьбою співпрацю. У відповідь п. Липовецькому зазначає, що слабість кооперації виявляється не в сільському, лише в міському секторі. Докладчик не вірить в роль держави; не вірить імпозантним досягненням фашистівської Італії. Солідаризм мусить йти знизу; потрібно для цього багатьох років, але це будуть тривалі досягнення. Християнство теж йшло знизу; втручання і опіка держави лише шкодило християнству.

ЗАСІДАННЯ 15 ЧЕРВНЯ 1937.

Р е ф е р а т Г л. Л а з а� е в с ь к о г о: А г р а р н и й У с -
р і й У С С Р, II частина.

Питання, порушенні в рефераті.

I. Одноосібні господарства. Еволюція законодавства. Кількість земельної площи, садиби і присадибні ділянки. Поставки с.-г. культур: пшениця, жито, зернові, бобові, соя, картопля. Контрактація цукрових буряків, льону, коноплі. Страхування с.-г. культур. Худоба: коні, іхнє страхування. Велика рогата худоба. Страхування. Молоко й маслопоставки. Свині. Страхування. Вівці та кози. Страхування. Вовнопоставки. Мясопоставки. Мирчук. Сільсько-господарський податок. Культжитло збир. Самообкладення. Будівництво та ремонтування посейників і ґрунтових шляхів. Розміщення внутрішніх державних позик. Продаж с.-г. продуктів.

II. Радгоспи. Історія законодавства. Динаміка радгоспів. Розташування радгоспів по системах і територіально. Структура радгоспів. Політвідділи радгоспів. Здача с.-г. продуктів державі. Худоба: коні, корови. Мясопоставки. Молокопоставки. Вовнопоставки. Продаж худоби. Оподаткування радгоспів. Зміна земельної площи радгоспів.

III. Допоміжні сільсько-господарські підприємства - В. Р. П. і колгоспи. Розташування їх по системах і територіально. Їхнє оподаткування. Зміна організаційна і територіальна.

IV. Інші землекористування з сільсько-господарським виробництвом. Розташування по областях.

V. Державний Земельний Фонд. Розташування по областях.

VI. Земля в користуванні промислу і транспорту.

VII. Земля під лісовим фондом.

VIII. Земля під містами і селищами.

IX. Решти.

Перемога колгоспної системи над радгоспною.

В кінцевій частині референт констатує той факт, що з трьох систем сільського господарства (колгоспної, індивідуальної і радгоспної) переможцем на сьогодня вийшла система колгоспна. В цій системі референт вбачає певний компроміс, який знайдено в боротьбі між більшевицькою владою, яка намагалася запровадити систему радгоспну, і українським селом з його індивідуалістичними навиками. Референт не вважає колгоспну систему за соціалістичну. Ставлячи питання, чи ця компромісова форма с.-г. артілі може задоволити психологік українського селянства, референт вказує на певну тягу українського селянина до кооперативної співпраці і гадає, що найбільшу опозицію українського села викликає не так усунення посівної площи і засобів продукції, як сурова регламентація сільсько-господарського життя, податковий визиск, поставки і т. п. На питання про те, чи колгоспна система виправдала себе з точки погляду продукційності сільського господарства, референт, покликавшися на більшевицькі дані за р. 1935-36, висловує досить обережне твердження, що колгоспна система не зле вивязалася з поставлених перед нею завдань. Нарешті, переходячи до питання про майбутнє колгоспної системи, референт висловує такі тези: приватна власність має бути основою сільського господарства на Україні; однаке, про привернення приватної власності, яка існувала до більшевицького періоду, не мо-

же бути мови; земельна власність змінила за той час багато власників, претендентів на землю може зявитися дуже багато і то різних категорій. За такою стану негайна ліквідація колгоспної системи може привести до цілковитої анархії в земельних відносинах. Причаймні на певний час колгоспна система мусить бути затримана, з певними модифікаціями щодо права на землю, щодо регляментації сільсько-господарчої продукції і т. п.

Запитання до докладчика.

Інж. Є. Гловінський запитує, скільки в УССР є сільських осель і чи на кожну осель припадає один колгосп.

Гл. Лазаревський: щодо кількості осель, то точну відповідь на це має дати на наступному засіданні. Засада є така: в селі не може бути більше одного колгоспа і в колгоспах не може бути об'єднано села з двох і більше сіл.

Проф. І. Шовгенів: На Україні було під болотами і іншими неу житками до 2 млн. га. - де вони? Що сталося з землевпорядкуванням?

Гл. Лазаревський: Неу житки входять до земель колгоспного і радгоспного секторів; в відомостях, які автор реферату подав про кількість землі, зазначено: земля невдобна, під водою. Щодо землевпорядкування, то воно перейшло дві стадії: перша, коли впорядковувалася земля індивідуальних господарів - р. р. 1925 - 1928, і друга, - коли після переведення колективізації земля колгоспів об'єднувалася в великі масиви. До р. 1929 існувало кооперативне меліораційне т-во, що складалося з окружних меліораційних союзів. Очевидно, воно тепер зліквідовано. При Наркомземі УССР існує відділ меліораційний, що переводить тепер ці роботи за рахунок поодиноких колгоспів.

Проф. І. Шовгенів: чи є присадибна земля об'єктом купівлі - продажу? Чи збільшення родини приводить до збільшення присадибного участка?

Гл. Лазаревський: присадибна земля знаходиться лише в посіданні колгоспників; отже не можна її ні продавати, ні купувати. Постачачем не є окрема особа, а двір.

Інж. О. Чубенко: чи були встановлені норми при останньому закріпленні землі за колгоспами?

Гл. Лазаревський: норми встановлені, різні для різних областей, тільки для присадибної землі; щодо колгоспів, то закріплено за ними фактичний стан.

І. Сойко: чи збільшується пайок разом з збільшенням родини?

Гл. Лазаревський: коли в родині більше працездатників, вона більше виробляє трудоднів. На непрацездатних робляться скидки з того, що стягується з колгоспників. Крім того колгоспам надається право утворювати різні фонди, з яких багатородинні можуть отримати допомогу.

І. Сойко: чи колгоспник має правні підстави вимагати виділення окремого присадибного участку (дорослий син при батькові)?

Гл. Лазаревський - виділення присадибного участка, себто створення нової одиниці - двору, очевидно, залежить від загальних зборів колгоспу (в статуті артілі нічого про це не говориться).

І. Сойко: а до кого можна вносити апеляцію на рішення загальних зборів?

Гл. Лазаревський: перша інстанція, що доглядає за кол-

госпами, це сільради; друга - районовий виконавчий комітет. Це в адміністративному відношенні. В господарському колгоспи підпорядковані районовому земельному відділові Наркомзему.

I. С о й к о - з якого віку селянин стає правним членом колгоспу і має обов'язок працювати ?

Г л. Л а з а р е в с ь к и й - з 18 років.

П р о ф. І. Ш о в г е н і в : докладчик ствердив, що до 1935 р. існували ще одноосібні господарства. Чим засновується - чи упертістю цих селян, чи може є певні господарчі стимули, щоби утримувати індивідуальне господарство ?

Г л. Л а з а р е в с ь к и й : як каже Яковлів, завідуючий с.-г. сектором КП(б), одноосібників, що не увійшли одразу до колгоспів, просто не приймали. А то з мотивів політичних (їх уважали за клясових ворогів), і з мотивів господарчих: ці одноосібники настільки були зруйновані господарчо, що колгоспникам було не вигідно їх приймати. З 1935 р. дозволено було приймати одноосібників без живого реманента з тим, щоби на протязі року з вироблених трудоднів він сплатив належність за коня і інший реманент, який вносили всі колгоспники. Напевно, з цього часу кількість одноосібників цілком зменшилася; і дійсно, в плянах засіву на 1937 р. ми вже не бачимо категорії одноосібних господарств.

I. С о й к о : чи впливали на ступінь колективізації теренові умови: на Дніпропетровщині ж одноосібних господарств залишилося менше, ніж на Волині ?

Г л. Л а з а р е в с ь к и й : очевидно, вплив місцевих умов на перебіг колективізації був великий; в докладі є вказівки, що найбільший відсоток одноосібників - це у виділених прикордонних округах Київщини і Поділля. Однак, дані ці все відносяться до минулого; сучасна картина має цілком інша.

ЗАСІДАННЯ 21 ЧЕРВНЯ 1937.

Дискусії над рефератом Гл. Лазаревського "Аграрний устрій УССР та його перспективи".

Першим забирає голос інж. Є. Гловінський. Опонент зу-
пиняється по-перше на недокладностях реферату: 1) Запровадження прибут-
кового податку з колгоспів автор дає пояснення офіційне: необхідність
збільшити обтяження спеціальних галузів с.-г-ва порівнюючи з зерновими,
але це можна було запровадити і в межах с.-г. податку, відповідно підні-
сши погектарні ставки. Причини були інші: треба було піднести відчitність
у колгоспах - це одне, і зробити податок більш еластичним - друге. 2) Змен-
шення працівників у радгоспах в р. 1933 автор зясовує чисткою небажаних
елементів. Розуміється, при цій нагоді непевні елементи були вичищені,
але основна причина цієї міри - скорочення адміністраційних видатків, що
тоді в 1932-33 переводилося по всіх госпорганах (міри дефляції); 3) Не-
відомо, чи мірчук є податком; формально це оплата праці за помол. За мо-
нopolії помолу мірчук тоді стане податком, коли висота його буде вище со-
бівартості. 4) Неузгляднено М.Т.С., лише сказано про їх загальну кіль-
кість. А між тим - це цілком новий елемент в українському селі.

Автор не дав відповіді на головні питання: як справляється колго-
спи з своїм завданням, і чи селянство прийняло колгоспну систему. Автор
робить надто великий акцент на новий статут с.-г. артілі, але статут це
одне, а примінення його може бути щось цілком інше. Автор посилається на
заяву Косіора в 1936 р., але заява остаточно неясна, що не можна з неї зро-
бити жадних висновків. Автор надто позитивно оцінює колгоспну систему і
не бере під увагу мету, з якою запроваджено колективізацію на Україні:
для СССР важко, щоби на Україні тривало зернове господарство, між тим як
справжні інтереси України - це перехід до трудоінтенсивних форм сільсько-
го господарства. Можна погодитися з докладчиком щодо остаточного виснов-
ку, але не з аргументацією. Затримання колгоспів на певний переходовий
час, це є найменше зло, це є єдиний вихід. Є велика небезпека, що колгос-
пи самі по собі розваляться, і це буде третя аграрна революція, яка заг-
рожує Україні тяжкими наслідками.

Проф. О. Лотоцький ставить запитання: 1) чи можливо
встановити, чи є ріжниця в продуктивності с.-г-ва до і після колективіза-
ції? 2) чи населення менше споживає с.-г. продуктів? 3) чи статут кол-
госпу підходить до статуту с.-г. артілі?

Проф. І. Шовгенів. Хоча реферат Гл. Лазаревського до-
сить вичерпуючий, однак є все ж таки є питання, на які хотілося почути від-
повідь. Наприклад: Як живе колгоспне село? Чи колгоспи використовують
технічні удосконалення? Професор відмічає заявлення на Україні засівів
бавовни. Щодо висновків, то не ясно, чому майбутній уряд України мусить
повернутися назад, після того, як Центральна Рада скасувала земельну вла-
сність. Взагалі ми скрізь бачимо обмеження власності і поширення принци-
пу, що земля належить лише тому, хто її обробляє.

Др. Л. Чикаленко: з реферату не ясно, що само селянство
хоче робити з землею. Які там панують тенденції. Перспективи накреслені,
виходячи з того, що Уряд Український приходить до влади одразу по завале-
нні большевиків. А що буде, коли настане там нова революція? Чи не буде
там стихійного процесу розпаду колгоспів? Один утікач з Сов. України ка-
зав, що психология населення змінилася: воно розуміє, що суть не в землі,

а у праві вільно розпоряджати здобутками праці. Питання про власність, скоріше питання психольогічного (а не господарчого чи правничого) порядку. Щодо нових культур, то, напр. засіви бавовни зявилися на Кубані ще в 1911 р. Що їх реалізування взагалі б прийшло, незалежно від більшевиків. Повертаючися до питання про колективізацію, промовець зазначає, що, здається, Мілків сказав що російський уряд поводиться з населенням, як у завойованій країні. Урядові ліпше мати діло з певним колективом, коли є крутогова порука щодо виконання державних зобовязань.

Проф. Р. Смаль-Стоцький теж знаходить, що у рефераті не дано відповіді, які тенденції існують у населення. Чи є тяга до власності? Майбутня політика уряду залежатиме від багатьох моментів, яких годі тут передбачити. Уряд У. Н. Р., проголошуячи зasadу власності, вважає, що він вірно відчуває тенденції населення. Але не можна ствердити, чи ці тенденції справді відчути. Але є інші моменти, що промовляють за утриманням дрібної земельної власності. Це моменти національно-державного порядку. Бачимо в таких державах як Німеччина, Італія, стремління до використання селянської еліти, здорового мужнього елементу. Щодо колгоспів, то це є результат компромісу між Сов. владою і населенням. Коли з них зробити добровільні артілі, тоді, можливо, почнеться масовий виступ. Ще одна проблема: колгоспи не всі однаково багаті. Можливо, буде ворожнеча між окремими групами колгоспів.

Інж. Чубенко: Земельне питання на 100 % ніколи і ніде не було розвязано. Форми землеволодіння тісно звязані з формами продукції. Промовець дав історичний огляд розвитку форм землеволодіння і землекористування, зупиняється на англійських відносинах, на вивласненні приватної власності за капіталізму. Повоєнні аграрні реформи брали під увагу момент соціальний - необхідність охороняти дрібну земельну власність. В с.-г-ві більше ніж де-інде треба рахуватися з соціальними елементами. В цьому якраз і є помилка більшевиків. Технічні моменти для великого господарства переважають, але треба брати під увагу існування кляси дрібних власників, її значення для нації і держави. Колективізацію вигадали люди з спекулятивним розумом, як Троцький, Радек. Досвід революції треба використати. Аграрна революція 1917 року - це дійсно був стихійний рух. В стихійних революціях завше є зерно правди і крок наперед. Отже ця революція виявила, що у українського селянина є стремління до власності. Це підтвердила анкета, переведена Українською Академією Наук. Майбутній Уряд Український мусить рішуче відмежуватися від колективізації, яку промовець називає "пеклом комбінаторів з Кремля".

Мгр. Б. Ольхівський звертає увагу, що, коли правна сторона проблеми колективізації більш менш освітлена повно, економічна залишає багато неясності. Вину за це поносить не референт, лише джерела советські. Напр., скільки уряд платить за заготовлені продукти? є норма поставок, нема цін. Виходить, що це якась державна тасмниця. Неясна справа також з трудоднями. В останній (вже в червні б. р.) промові Косіор операє певними даними, але ці дані дуже не певні. У Косіора є таке місце в його промові: він запитує, куди ідуть колгоспні гроші. Маємо враження, що колгоспники не одержують того, що їм належить.

М. Ковалський. Доклад Гл. Лазаревського відкрив заслану над становищем українського села і українського сільського господарства. Але на жаль, не на всі питання, і то питання основні, пощастило йому дати відповідь. 1) Чи рівень сподівання селянства за колгоспної системи не зменшився? Коли зменшився, або навіть залишився на попередньому низькому рівні, то у села не буде стимулу до заховання системи. Низький рівень споживання не дасть розвинутися здоровій промисловості, що керується риночними цінами, бо не буде споживача на її продукти. 2) Невіяснена справа, чи

піднеслася продукція за колгоспної системи. Треба мати на увазі, що кожна форма продукції мусить відповідати соціальному і культурному рівніві населення. Промовець торкається питання про перевагу великого підприємства в сільському господарстві. Посилаючися на працю Каутського і на програму німецької соціал-демократії, промовець приходить до висновку, що за сучасного стану соціальних, культурних і продукційних відносин форма великого підприємства є неприємлема для селянства і шкідлива для сільського господарства. Отже ця форма українському селянинові була накинута. За 7 років вона не могла переродити психики українського селянина, його навиків до індивідуального господарювання. Колгоспи можуть залишатися лише на короткий час. Навіть артілі - з передачею продукційних функцій колективові - ледви чи надаються для українського села. Принцип власності має за собою традиції; розуміється, обмеження мусять бути. Промовець висловлює застереження проти майорату, що може закріпити землю за нездібними господарями. Взагалі, проблем до розвязання ще дуже багато, і бажано було б що б і надалі в Семінарі цим проблемам присвячувалося відповідна увага.

І. Соїко ставить питання, що буде з колективізацією, коли радвлада утримається ще 20 років. Вказує на можливість конфлікту між колгоспами і колгоспниками (напр. при виділенні нових присадибних участків). Вказує на небезпеку децентралізаційних тенденцій при розвалі колгоспної системи.

Г. Лазаревський, відповідаючи інж. Є. Гловінському, зазначає, що мірчук він уважає за податок, бо його розміри дуже високі, і це приводить до потасмного помолу, з чим Держава бореться суровими репресіями. Підкреслює знову ж роль нового статуту, прикріплення бригад до певних участків і т. п. Погоджується з опонентом щодо М. Т. С. і політвідділів. Так само, як і опонент, вважає, що затримання колгоспів на певний час є єдиний вихід, але не дивиться так пессимістично, бо вважає, що селянство виросло за цей час культурно і політично; не треба буде 10.000 партійців, бо селянє з своєї среди виберуть потрібних лідерів.

Проф. О. Лотоцькому у відповідь зазначає, що піднесення продукційності в певних межах можна сконстатувати. Щодо статута колгоспу, то він логічно може бути пристосований до с.-г. артілі.

Проф. І. Шовгенову: дуже цікаво дати картину як живе сучасний колгосп, і цю картину можна дати на підставі даних сов. преси, але очевидно, що ця картина буде однобічна і припадкова. Засіви бавовни є як в радгоспах, так і в колгоспах. У обмеженнях власності зацікавлена держава. Однією формою обмеження є майорат.

Др. Л. Чикаленкові і Р. Смаль-Стоцькому: Трудно тут відгадати психологів українського селянина. Однаке всі дані свідчать за те, що селянство політично стало свідоміше. Навчилося боротися за свої права. Змінилася і тактика цієї боротьби. Так що зрештою колективізацію не можна розглядати як перемогу влади, лише як певний компроміс. Щодо думки п. Л. Чикаленка про російську політику, то це не цілком вірно: напр. Столипінська реформа мала як раз метою замість общини створення сильних індивідуальних господарств.

В промовах п. п. інж. О. Чубенка і М. Ковалського я відчув ніби закиди, що я захищаю колективізацію і обстоюю залишення її на Україні. По перше говоримо ми тільки про переходовий час, а по друге висловую я свою думку не про залишення колективізації, а про збереження на певний час зреформованих сільсько-господарчих артілів. Іншого виходу я не бачу; не можна ж говорити про нові шляхи в вигляді надання землі від держави в аренду за гроші. Запровадження такого заходу після як-не-як а безплатного користування з землі, на мою думку, була б політична помилка. Говорив уже, що

сільсько-господарча кооперація є цілком властива психіці українського селянства - доказ могутнє стихійне цілком добровільне зростання її за років 1922-1929, ліквідована заходами радянської влади.

Опінія проф. В. Садовського.
(подається в скороченні).

З докладу п. Гл. Лазаревського я виділю лише його останню частину, в якій референт спирається на завданнях майбутньої української політики в обсягу сільського господарства.

Референт обстоює ту думку, що на Україні не може одразу запанувати бажаний економічний устрій; до цього утром треба йти шляхом повільних змін, а не цілковитим ламанням, бо чим лагідніші, чим непомітніші будуть ці економічні зміни, тим легше це відіб'еться на всій господарській машині і без того пошарпаний і виснажений. Стоючи на цих підставах референт уважає небхідним в обсягу сільського господарства такі основні заходи в початковий період: а) проголошення принципу приватної - земельної власності на Україні з тим, що земля може належати тільки українським громадянам, б) призначення певного терміну (2-3 роки) для видання закону про розвязання земельного питання; в) залишення тимчасово колгоспного устрою на основі виробленого статуту с.-г. артілі; г) встановлення вільної торгівлі продуктами сільського господарства і ліквідація всіх натуральних поставок.

Основні положення, які кладе докладчик в основу своєї програми, мусять бути доповнені ще одним, яке має кардинальне значення. Програма сільсько-господарської політики може бути намічений лише в тісному звязку з загальним планом перебудови цілого народного господарства України. Не можна і не слід повторювати ту помилку, яка була характеристичною для дуже багатьох аграрних теоретиків в передвоєнний час, коли завдання аграрної політики було трактовано ізольовано від потреб народного господарства. Стоючи на цьому ґрунті завдання аграрної політики мусили би бути звязані з нашою концепцією бажаного економічного устрою на Україні.

Треба однаке констатувати, що в цій справі ми стоїмо перед питанням, на яке у нас бракує конкретної відповіді. Раніше ми говорили, що на Україні мусить бути відновлений той господарський лад, який існує в Західній Європі. Для теперішнього часу ця відповідь не є вистачаючою. Західно-європейський капіталістичний лад переживає тепер глибокі зміни, набираючи все більше прикмет регульованого, вязаного господарства. Досвід вказує, що кожна окрема держава в звязку з своїм економічним становищем, з своїми специфічними умовами шукає своїх шляхів переведення регульованого господарства; в одних випадках більш доцільним залишати більші можливості, а в других менші для приватної ініціативи. Спроби намічення конкретної відповіді, як ми собі уявляємо той бажаний економічний лад на Україні, ми не маємо. В звязку з цим нема й того вихідного пункту, на основі якого можна було би будувати аграрний програм.

З другого боку так само при нашему знанні советської економіки і советських відносин дуже важко знайти незаперечуваний критерій для того, щоб керуватись тим другим положенням, яке висовує докладчик: йти шляхом не цілковитого ламання, а повільних змін. Річ у тому, що ми маємо дуже обмежену кількість матеріалів для того, щоби судити, що з советських господарських реформ дійсно увійшло у життя і набрало характеру стабільності, а що тримається виключно силом примусу. Отже при цих умовах розвязати питання, чи ліквідація певних советських реформ буде цілковити ламанням, у нас не завжди будуть дані.

Всі ці міркування я навожу для того, щоб вказати на ті труднощі,

які мав докладчик, роблячи спробу намічення своєго проекту аграрного програму. Не диво отже, що не все в його аргументації видається переконуючим. Він виходить в своїх пропозиціях з таких преміс: а) колгоспний устрій на Україні вже в певних межах стабілізувався; б) уряд буде посідати такий розгалужений і зорганізований апарат, який відразу ж дасть йому можливість перевести тимчасове регулювання земельної справи з гори в напрямі задержання на якийсь час колгоспного устрою. Думаю, що обидва ці припущення не можуть бути доведені. Для мене не підлягає сумніву, що на Україні існують колгоспи, які мають цілком стабілізований характер, і з яких лєдність після переведення в них реформ, які їх перетворять в самопорядковий с.-г. кооператив, не скоче виходити. Але, як багато таких колгоспів, а тим паче, чи складають вони більшість, на це питання я не зажився би дати відповідь. При цих обставинах радить уряду декретувати тимчасове заховання колгоспів, як загальне правило для цілої України, я уважав би ризиковним. Могло би це привести до дуже плачевних наслідків. Думаю, що при ріжноманітності умов в окремих колгоспах і окремих районах доцільніше було би залишити на волі населення справу про те, чи воно захоче на далі залишатись в реформованих колгоспах чи творить індивідуальне господарство на власній землі. Роля уряду була би ролю не декретуючого, а лише регульючого чинника. Тільки при цих умовах буде можливість визначити, в якій мірі і степені реформований колгоспний устрій являється тим чинником, який займає органічне місце в сільському господарстві України.

При цих умовах лєдність тих колгоспів, які не є лише обєднанням механічного порядку, мала би можливість провадити господарство кооперативним способом; лєдність всіх інших могла би перейти до індивідуального господарства. Думаю, що цей шлях явився би єдино можливим, бо думаю, що задержати цілу лєдність в колгоспах можливо лише шляхом тих методів, якими користується большевицький уряд тепер.

Докладчик наводить яскравий приклад таких труднощів, з якими доведеться стрінутись при регульованні земельних відносин, подаючи ілюстрацію всієї ріжноманітності тих можливих претендентів на землю, які будуть в окремих колгоспах. Проте, на мою думку, цей приклад не доводить того, що хотів довести докладчик - необхідності відкласти скрізь виділення окремих індивідуальних господарств з колгоспів на довший час. Річ у тому, що всі ці можливі претенденти на землю - і не тільки на землю, але й на одібрані до колгоспів свої хати, худобу, реманент - в своїй більшості повернуть до своїх сел, заявлять до колгоспів свої претензії і в окремих випадках утворять там таку атмосферу, при якій можливість нормального ведення колгоспної господарки буде цілком загальмована.

Визнаючи необхідним при наявності тих умов, які існують в сільському господарстві України тепер і будуть існувати на протязі більшого часу, стати на шлях визнання необхідності комбінованого земельного устрою - колективного господарства і індивідуального -, я разом з тим думаю, що питання про виділення з колгоспів в близчий час індивідуальних господарств мусить вирішуватись не тільки в залежності від прав окремих господарів, але також в звязку з їх господарськими і трудовими можливостями. Приняття до уваги цього останнього принципу дало би можливість загальмувати в певній мірі масовий рух до негайної ліквідації колгоспів, як що би він виник.

РІК 1935/36

- Інж. Є. Гловінський: „Еволюція бюджетового права УССР”, „Новіша польська література про економічне і суспільне життя в СССР”, „Новіша німецька і французька література про економічне і суспільне життя в СССР“.
- Інж. М. Деревянко: „Фашизм, тайльоризм та корпоративна система в Італії”.
- Проф. І. Дубицький: „Новіша німецька і французька література про економічне і суспільне життя в СССР”.
- Інж. Д. Клекоцький: „Новіша польська література про економічне і суспільне життя в СССР”.
- Гл. Лазаревський „Новіша польська література про економічне і суспільне життя в СССР”, „Новіша Німецька і французька література про економічне і суспільне життя в СССР“.
- І. Липовецький: „Сучасний стан зовнішнього товарообміну СССР.“
- Інж. Г. Марченко: „Новіша польська література про економічне і суспільне життя в СССР”.
- Мгр. Б. Ольхівський: „Новіша німецька і французька література про економічне і суспільне життя в СССР”.
- Інж. В. Шевченко: „Стахановський рух”.
- Інж. В. Яновський: „Металургійна промисловість СССР”, „Камяновугільна промисловість СССР”, „Колгоспна господарка”.